

Asiantuntijalausunto eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle

Euroopan komission tiedonanto vihreän kehityksen ohjelmasta on suunnitelma, jolla pyritään vastaamaan EU:n osalta ilmasto- ja ympäristöhaasteeseen. Samalla on tarkoitus luoda uusi kasvustrategia, jossa muun muassa taloudellinen kasvu on erillään luonnonvarojen käytöstä. Keskeisenä tavoitteena on saavuttaa ilmastoneutraalisuus EU:ssa vuoteen 2050 mennessä. Se on kuvaileva ohjelma, eikä sisällä tulevien aloitteiden yksityiskohtia eikä vaikutusarvioita.

1. Miten rakentuvat kilpailukyky, tuottavuus ja jalostusarvon nosto Euroopan vihreässä siirtymässä?

Tuottavuus (tyypillisesti BKT/työtunti, arvonlisä/työtunti tai arvonlisä/työntekijä) on keskeisin hyvinvoinnin lähde. Kotimaisella arvonlisällä maksetaan palkat, voitot ja verot. Pidemmällä aikavälillä vain tuottavuuden kasvulla voidaan kohentaa elintasoa.

Elintasoa voidaan ajatella myös henkeä kohti laskettua bruttokansantuotetta laajemmin ottamalla huomioon seikkoja, jotka edistävät hyvinvointia, mutta eivät tule lasketuksi bruttokansantuotteeseen, esimerkiksi terveys ja eriarvoisuus. Tällaisessa laajemmassa-kin katsannossa (esim. Jones ja Klenow, 2016) tuottavuus on hyvinvoinnin pääasiallinen, joskaan ei ainoa lähde. Poliittikkatoimien tuottavuusvaikutusten arviointi olisi siten aina keskeistä. Poliittikkasuunnittelussa ongelma on siinä, että vaikutuskanavat politiikkainterventiosta tuottavuuteen ovat pitkiä ja monipolvisia ja vaikutuksissa on pitkiä viiveitä.

Kuvio 1. Kaavio tuottavuudesta

Kuvio 1 havainnollistaa yleiskuvan tuottavuudesta sekä tuottavuuden ja politiikanteon eräistä yhteyksistä.

Taloukasvu on esitetty kuvion keskellä olevassa korostetussa laatikossa. Kuvion vasemmalla puolella on kuvattu kysynnän eriä, jotka selittävät lyhyellä, muutaman vuoden aikavälillä suuren osan havaituista tuottavuuden muutoksista.

Kuvion ylälaidalla keskellä kuvataan puolestaan tekijöitä, jotka vaikuttavat talouden pitkän aikavälin kasvuun. Tuottavuuden kasvu voidaan jakaa osatekijöihin kahdesta eri näkökulmasta.

Ylhäältä tarkastellessa tärkein tekijä on ylin jäännöstermi, kokonaistuottavuus (englanniksi "total factor productivity"). Tätä kutsutaan usein teknologiaksi tai innovaatioiksi.

Teknologia ja innovaatio täytyy tulkita laajasti. Siihen kuuluu muun muassa tutkimustieto, jonka avulla yritykset saavat aikaan aikaisempaa suuremman tuotoksen tietyllä työ- ja pääomapanosmäärällään. Vastaavasti tuottavuus kasvaa, kun yritykset vähentävät tuotantokapasiteettinsa käytön tehottomuutta tai kun yrityksessä syntyy tuottavuutta kohottavaa uutta tietoa kertyvän kokemuksen myötä. Karkeasti 2/3 tuottavuuden kasvusta tulee tästä tekijästä.

Kuvion keskellä alalaidassa kuvataan sitä, kuinka koko kansantalouden tasolla tuottavuus voi kasvaa sen vuoksi, että työ- ja pääomapanos kohdentuvat tehottomista yrityksistä tehokkaampiin yrityksiin. Kyse on niin sanotusta "luovan tuhon" mekanismista. Tuottavuus kasvaa, 1) kun markkinoille tulee uusia keskimääräistä tehokkaampia yrityksiä, 2) kun markkinoilta poistuu keskimääräistä tehottomampia yrityksiä tai 3) kun työntekijöitä siirtyy heikomman tuottavuuden yrityksistä korkeamman tuottavuuden yrityksiin.

Luovassa tuhossa tapahtuu ensin luontia (tehokkuus kasvaa) ja sitten tuhoa (vähemmän tehokkaat yritykset menettävät markkinaosuutta ja työntekijöitä siirtyy tehokkaampiin yksiköihin). Toisinpäin tämä ei toimi, tuho ei aikaansaa luontia. Myöskään vihreän ohjelman mahdollisesti sisältävä "likaisen" teknologian tuhoutuminen ei takaa sitä, että tilalle tulee puhdasta, tuottavaa kapasiteettia.

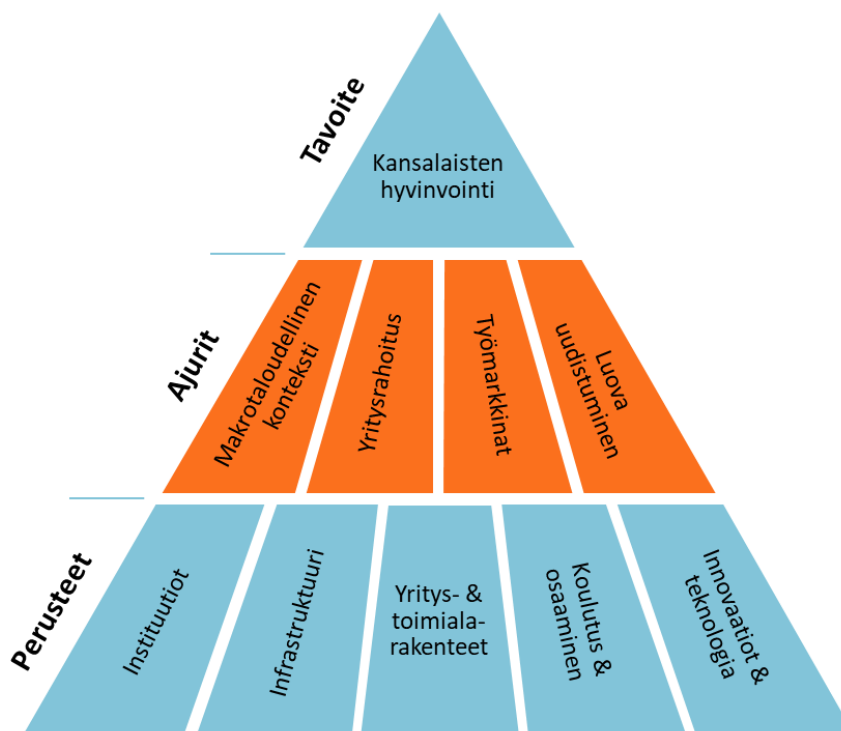
Innovaatioperusteinen kasvuteoria neuvoo siis kiinnittämään huomiota yritysten innovaatiotoiminnan edellytyksiin ja kannusteisiin (Foster ym., 2018). Se tarjoa perustelun, miksi olisi syytä kiinnittää huomiota kilpailupolitiikkaan, kun pyritään myös parantamaan kansantalouden pitkän aikavälin kilpailukykyä. Kilpailu voi kannustaa yrityksiä innovointiin sekä kiihdyttää kansantalouden ja toimialojen tuottavuutta kohottavaa yritys- ja työpaikkarakenteiden muutosta (Bartelsman ja Doms, 2000).

Kannusteiden lisäksi yritykset tarvitsevat edellytyksiä menestykselliseen innovaatiotoimintaan. Kuten kuviossa 1 näkyy, panostamalla koulutus- ja innovaatiopolitiikkaan valtiovalta voi edistää yritysten innovaatiotoimintaa ja tuottavuuden kasvua. Suomen osuus OECD-maiden T&K-investoinneista on alle 1 %. T&K- ja innovaatiotoiminnassa ehkä keskeisintä on pitää yllä yritysten kyky omaksua uutta, mm. muualla kehitettyä teknologiaa, innovaatioita ja toimintatapoja.

Yrityksissä *kilpailukyvyyn* hahmottaminen on suoraviivaista: kilpailukyky on yrityksen taito hankkia markkinaosuutta voittoa tuottavalla tavalla. Kansantalouden kilpailukyky on eri asia; ne eivät kilpaile keskenään markkinoilla. Hyödyllinen tapa hahmottaa kansantalouden kilpailukykyä on sen mahdollisuudet tuottaa hyvinvointia kansalaisille. Pitkällä aikavälillä kilpailukyky on siis läheisessä yhteydessä tuottavuuteen.

Eräs hyödyllinen viitekehys tällaisen *rakenteellisen kilpailukyvyyn* tarkasteluun on kilpailukykypyramidi, kuvio 2 (Pajarinen ym., 2017; Ylhäinen ym., 2020).

Kuvio 2. Rakenteellisen kilpailukuvun pyramidi

Pyramidin huipulla ja ylimpänä tavoitteena on nykyisten ja tulevien kansalaisten hyvinvointi. Pyramidin kivijalkana ovat kilpailukyvyyn perusteet – pitkävaikutteiset ja hidasliikkeiset tekijät, jotka ovat edellytyksiä kilpailukyvyille. Pyramidin keskelle jäävänä osiona ovat ajurit, jotka ovat ja politiikkatoimien kannalta kiinnostavin luokka. Kilpailukyvyyn

ajurit ovat yhteiskuntapolitiikkaan linkittyviä asiakokonaisuuksia, joihin liittyvät politiikkainterventiot voivat vaikuttaa kilpailukykytulemiin. Pyramidin huipulla tavoitteena oleva kansalaisten hyvinvointi syntyy kilpailukyvyn perusteiden ja ajureiden myötävaikutuksena. Pitkän aikavälin kilpailukyky on lähinnä toinen tapa tarkastella tuottavuutta.

Pidemmällä aikavälillä tuottavuutta ja kilpailukykyä Suomessa voidaan edistää:

- laittamalla tuottavuuden ja kilpailukyvyn perusteet ja ajurit kuntoon
- panostamalla tutkimukseen ja tuotekehitykseen sekä elinikäiseen oppimiseen
- työmarkkinoiden joustavuudella ja liikkuvuudella, mm. alueellisesti ja ammatillisesti
- poistamalla luovan tuhon esteitä
- houkuttelemalla innovaatioita
- houkuttelemalla investointeja puhtaaseen teknologiaan
- välttämällä teknologian sääntelyä ja työpaikkojen suojelua
- sallimalla kokeilun markkinoilla päättää mitä tuotteita ja palveluita tarjotaan
- ylläpitämällä kilpailua markkinoilla ja markkinoista
- jatkamalla kaupungistumista ja sen tuomia keskittymisen etuja
- jatkamalla kansainvälisen yritysverotuksen multilateraalista kehittämistä

2. Miten EU-yritykset pärjäävät globaalissa kilpailussa vihreässä siirtymässä?

Lyhyemmällä, suhdannesyklin aikavälillä kilpailukyvyllä viitataan *kustannus-* tai *hintakilpailukykyyn* (esim. Kajanoja, 2012, 2017; Maliranta, 2014). Lyhyellä aikavälillä monet tekijät ovat käytännössä kiinteitä, kuten johdon ja työntekijöiden osaamisen taso tai yrittäjäryhmä. Silloin korostuvat tekijät, joita voidaan muuttaa nopeasti kuten hinnat tai hankintojen suuntaaminen.

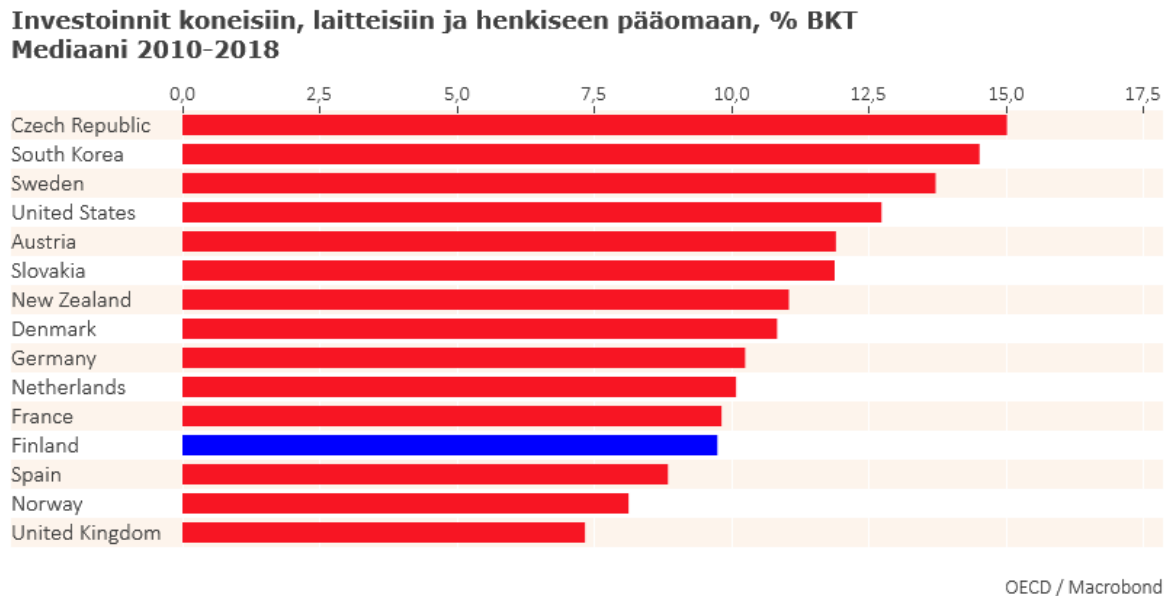
Hintakilpailukyky ei rajoitu vain vientisektoriin. Vientiyritykset käyttävät kotimaisia panoksia ja kansainvälisiä arvoverkkoja. Jos kotimainen suljettu on kilpailukykyinen, se tukee vientisektoria ja mahdollistaa laajemmat kotimaiset arvoverkostot.

Talouden ja markkinoiden kannalta vihreä siirtymä merkitsee suurta rakenteellista murrosta, kun valtava määrä tavara- ja palvelutuotantoa täytyy muuttaa puhtaampaan teknologiaan. Samaan aikaan on käynnissä myös ainakin kaksi muuta murrosta aiheuttavaa kehitystä: 5G mobiili-ICT ja koneoppiminen.

Murroksissa syntyy voittajia ja häviäjiä. Häviämisen uhan alla olevat saavat usein äänensä paremmin kuuluviin kuin vasta tuloillaan olevat mahdolliset voittajat. Myöskään tässä ei pitäisi suojella työpaikkoja, vaan yksilöitä turvaverkoilla ja uusiutumisen mahdollisuuksilla.

Kaikki nämä kolme murrosta saattavat vaatia laajoja investointeja uuteen teknologiaan ja osaamiseen. Suomi on viime vuosina houkutellut investointeja suhteellisen heikosti, kuvio 3. Tällainen kehitys saattaa olla uhka vihreän siirtymän sujuvalle läpimenoille.

Kuvio 3. Investointien BKT-osuus

Yrityksiin kohdistuvan verotuksen tulisi osaltaan tukea kilpailukykyä. Kyse on ennen kaikkea optimaalisesta verotuksesta, josta hyvä ja käytännöllinen esimerkki on ns. Mirrlees Review, <https://www.ifs.org.uk/publications/mirrleesreview>.

Lähteet

- Bartelsman, E. J. and M. Doms, (2000), "Understanding Productivity: Lessons from Longitudinal Microdata", *Journal of Economic Literature*, 38(3), 569-594.
- Foster, L., C. Grim, J., Haltiwanger, and Z. Wolf, Z. (2018), "Innovation, Productivity Dispersion, and Productivity Growth", National Bureau of Economic Research, No. 0898-2937.
- Kajanoja, L. (2017). Measuring cost-competiveness in Finland. *Bank of Finland Bulletin*.
- Jones, C., and P. Klenow, (2016), "Beyond GDP? Welfare across Countries and Time", *American Economic Review*, 106 (9): 2426-57.
- Maliranta, M. (2014a). *Kustannuskilpailukyky kasvumenestyksen ehtona: Mittausta, osatekijöitä ja tulkintaa* (B264). Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA: Taloustieto Oy, Helsinki.
- Maliranta, M. (2014b). *Luovan tuhon tie kilpailukykyyn - Miten innovointi vaikuttaa yrityksiin, kansantalouteen ja kansalaisiin*: Tehokkaan Tuotannon Tutkimussäätiö.
- Pajarinen, M., P. Rouvinen ja I. Ylhäinen, (2017), "Onko IMD:n ja WEF:n kilpailukykyraporteista politiikanteon tueksi?", *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 51/2017*.
- Ylhäinen, I, J. Ali-Yrkkö, P. Fornaro ja M. Pajarinen, (2020), "Rakenteellinen kilpailukyky", *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:11*.